

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

УДК 130.2 "19/20"

DOI 10.32461/2226-0285.2.2022.270531

Цитування:

Герчанівська П. Е. Цифрова культура в інформаційному суспільстві: антропологічний аспект. *Культура і сучасність*: альманах. 2022. № 2. С. 3–7.

Gerchanivska P. (2022). Digital Culture in Information Society: Anthropological Aspect. *Kultura i suchasnist: almanakh*, 2, 3–7 [in Ukrainian].

Герчанівська Поліна Евальдівна,
доктор культурології, професор,
професор кафедри культурології
та міжкультурних комунікацій
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0003-3647-6265>
nikipoilly77@hotmail.com

ЦИФРОВА КУЛЬТУРА В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: АНТРОПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Метою роботи є вивчення антропологічного аспекту цифрової культури в контексті інформаційного суспільства. **Методологія дослідження** базується на фундаментальних принципах історико-культурологічного аналізу. У межах таких напрямів культурологічної науки, як феноменологія, герменевтика, діалогістика, семіотика сформоване методологічне підґрунтя для аналізу наслідків антропологічної революції в інформаційному суспільстві з позицій сучасних наукових концептів. **Наукова новизна** дослідження полягає в осмисленні антропологічної сутності цифрової культури як модератора формування нового соціального типу людини – «людини цифрової культури», а також як детермінатора структурних змін в інституційній системі суспільства. **Висновки.** Основу дослідження становить теза про активну роль людини в процесі створення цифрових технологій. Встановлено, що зміна соціокультурної парадигми, формування цифрової культури призвели до кардинальних структурних перетворень у сучасній інституційній системі суспільства та детермінували появу «людини цифрової культури» – креативної, орієнтованої на цифровий формат сприйняття інформації та здатної адаптуватися до динамічної трансформації інформаційного поля. Показано, що перехід на цифровий формат не тільки забезпечив суттєве збільшення обсягу інформації, розширив коло користувачів, але й став чинником розмивання кордону між реальним і віртуальним світами людини, породив «цифрову нерівність» і створив платформу для гібридних воєн.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інформаційна культура, цифрова культура, цифрові технології, інформаційна безпека, гібридна війна.

Gerchanivska Polina, D. Sc. in Cultural Studies, Professor, National Academy of Culture and Arts Management
Digital Culture in Information Society: Anthropological Aspect

The purpose of the article is to investigate the anthropological aspect of digital culture in the context of the information society. **The methodology of the study** is based on the fundamental principles of historical and cultural analysis. Within the framework of such areas of cultural science as phenomenology, hermeneutics, dialogistic, semiotics, the methodological basis for the analysis of the consequences of the anthropological revolution in the information society from the perspective of modern scientific concepts has been formed. **Scientific novelty** of the research consists in the comprehension of the anthropological essence of digital culture as a moderator of the formation of a new social type of man – a «digital culture man», as well as a determinant of structural changes in the institutional system of society. **Conclusions.** The thesis of the active role of a human in the process of digital technology creation is the basis of the study. It has been established that the change of socio-cultural paradigm and the formation of digital culture have led to radical structural changes in the modern institutional system of society and has determined the emergence of a «digital culture man». A «digital cultural man» thinks creatively, focuses on the digital format of information perception and is capable of adapting to the dynamic transformation of the information field. It is shown that the transition to digital format has not only provided a significant increase in the volume of information, expanded the range of users, but has also become a factor in blurring the boundary between the real and virtual worlds of a man, has created a «digital divide» and has created a platform for hybrid wars.

Key words: information society, information culture, digital culture, digital technology, information security, hybrid warfare.

Актуальність теми дослідження. У другій половині ХХ століття людство вступило в інформаційну фазу свого розвитку, домінуючу роль у якій відіграє не матеріальне виробництво, а обробка інформації. За висловом Е. Тоффлера, цей період є «епохою затвердження інноваційних технологій у сфері виробництва, побуту, громадської організації, політики, спілкування та культури»[4]. Зміна соціокультурної парадигми детермінувала появу феномену цифрової культури. Завдяки цифровим технологіям стало можливим відтворення образів культурних артефактів, що сприяло формуванню віртуальних музейних колекцій; виникли гібридні форми мистецтва, які включають елементи віртуальної реальності (відеоінсталяції, постцифрове мистецтво).

Розвиток цифрової культури актуалізував проблему створення мережі електронних бібліотечних фондів та забезпечив широкий доступ до інформаційних баз даних, вносячи істотні корективи в освітній процес (з'являється новітня форма навчання – онлайн). Формуються такі галузі знань, як гуманітарна інформатика, комп'ютерна лінгвістика, кіберпсихологія та ін. Водночас технологічний прогрес став потужним модератором трансформації соціального типу людини та кардинальних структурних змін в інституційній системі суспільства. Аналізуючи сучасну наукову літературу [2–4], доходимо висновку, що багато питань, пов'язаних з антропологічною революцією в інформаційному суспільстві, залишаються недостатньо вивченими та потребують всебічного розгляду.

Метою роботи є аналіз антропологічного аспекту цифрової культури інформаційного суспільства. Основу дослідження становить теза про активну роль людини в процесі створення цифрових технологій, що визначили радикальні зміни в характері міжособистісних та міжгрупових взаємин у сучасному соціумі.

Аналіз досліджень і публікацій. Звернемось до термінологічного апарату та розглянемо такі ключові для проблематики поняття, як «інформаційна культура» та «цифрова культура». Термін *інформаційна культура* з'явився в науковій літературі у зв'язку з колосальним посиленням ролі інформації в соціокультурних процесах. Він характеризує культуру з погляду інформації, що акумулюється, обробляється і транслюється в її межах. Як пише Д. Робертсон, розвиток інформаційної сфери суспільства відбувався поступово – від формування мови як засобу

комунікації, писемності, друкарства до створення ЕОМ [3]. Сучасна її фаза включає етапи: 60–70-ті роки ХХ ст. – створення технологічної інфраструктури (персональних комп'ютерів та комп'ютерних мереж) для реалізації проекту інформаційного суспільства; 80–90-ті роки – удосконалення цифрових технологій і широка дигіталізація соціокультурних практик. Унаслідок біфуркаційного сплеску в розвитку цифрових технологій на зламі ХХ–ХХІ століть формується цифрова культура, що базується на цифровому кодуванні інформації.

Поняття *цифрова культура* (digital culture), яке в науковий обіг увів Ч. Гір [2], має кілька значень: в *онтологічному сенсі* – це особлива форма буття, у якій на зміну аналоговому відображенню інформації приходить нова комунікативна форма – цифрова; в *аксіологічному сенсі* – це набір цінностей сучасного інформаційного суспільства, закодованих у цифрах, що втілені в технічних системах і які транслюють за допомогою комунікаційних механізмів; з позиції *соціально-психологічного підходу* цифрову культуру трактують як систему нових людських практик, викликаних процесом цифровізації життя і суспільного простору.

Вирізняють п'ять рівнів цифрової культури: *матеріальний* (самі цифрові устрої); *функціональний* (соціальні інститути, що реалізують комунікацію); *символічний* (мова програмування); *ментальний* (звички роботи з цифровими пристроями та інформацією, що є відображенням особистісних установок та цінностей); *духовний* (принципи формування та підтримки духовних цінностей у національному, міжнаціональному, етнічному та локальному контекстах).

Виклад основного матеріалу. Розкриємо сутність сучасного процесу трансформації інформаційного простору. З одного боку, цей процес означає переведення всіх ресурсів з аналогових форм комунікації в цифрові, що дає змогу структурувати й оптимізувати величезні потоки інформації, підвищує ефективність їх використання; з іншого – докорінне перетворення концепції та формату функціонування соціокультурних систем на всіх її рівнях. Алгоритм переходу соціокультурних систем на цифрову платформу містить такі етапи, як: оцифрування (переведення інформації в цифровий формат); упровадження цифрових технологій; формування цифрового простору взаємодії користувачів цифрових технологій; перебудову

концепції та формату комунікації елементів соціокультурної системи на цифровий простір з використанням цифрових технологій.

Якщо наприкінці ХХ ст. суспільство здебільшого фокусувало увагу на технологічних аспектах цифрової культури, то у ХХІ ст. вектор наукового дослідження спрямований на вивчення тих перетворень у соціумі, що відбуваються у зв'язку з поширенням цифрових технологій. Трансформації в інформаційному полі викликали зміну природи людини та її культурного споживання. Перетворювальні процеси торкнулися насамперед рольових моделей виробників технологій, які здійснюють розробку та захист інтелектуальних ресурсів (постачальників програмного забезпечення), творців мережевої взаємодії, які володіють набором компетенцій цифрового менеджменту, а також усієї інституційної системи, що забезпечує централізоване управління процесом на всіх його рівнях (державному, регіональному). Це дало змогу реалізувати життєвий цикл інформаційної моделі загалом.

Актуальним стає питання формування нового типу людини – людини цифрової культури, креативної, з високим рівнем цифрової грамотності та компетентності; людини, орієнтованої на цифровий формат сприйняття інформації та здатної адаптуватися до динамічної трансформації інформаційного поля. Для адаптації та ефективного функціонування у варіативному полі цифрової культури необхідно, передусім, модифікувати парадигму системи підготовки кадрів: реформувати систему освіти шляхом створення освітніх програм, орієнтованих на формування затребуваних ключових компетенцій; перманентно освоювати нові цифрові технології за допомогою активного використання різноманітних форм додаткової освіти та самоосвіти (мережевих методів навчання, програм підвищення кваліфікації та професійної перепідготовки кадрів тощо).

Особливу увагу слід приділити таким компетенціям (hard skills), як: здатність до створення нових цифрових моделей та аналізу даних (data science); здатність до інтеграції з партнерами через відкритий програмний інтерфейс (open API); здатність до володіння проривними технологіями (штучний інтелект, робототехніка, 3D-відео, хмарні послуги, віртуальна реальність тощо) та е-менеджментом (ефективним менеджментом, організованим за допомогою інформаційних технологій). Це потребує вдосконалення

стандартів освіти щодо підготовки фахівців у сфері цифрових технологій, які мають навички цифрового мислення, володіють цифровою психологією, емоційним інтелектом та комунікативними здібностями.

Як бачимо, основу цифрової культури становить діяльнісний фактор людини, яка створює та впроваджує в життя інформаційно-комунікаційні технології. На цю особливість, зокрема, звертав увагу Ф. Вебстер. Критикуючи представників технологічного детермінізму, які ставлять на перше місце інформаційні технології, Ф. Вебстер зазначав, що в основі такої позиції «лежать абсолютно спотворене уявлення про чинники соціальних змін, тому що ключ до цих змін намагаються знайти поза соціальними зв'язками, спочатку вперто ізолюючи технологію від суспільства (тобто від сфери оцінок та думок), а потім вводячи її знову, але вже як автономну силу, що призводить до змін у суспільстві» [5, 372].

Перехід на цифровий формат не тільки забезпечує істотне збільшення обсягу інформації, розширює коло користувачів, а й породжує певні труднощі: цифрові технології через систему зворотного зв'язку впливають як на саму людину, так і на соціум, у якому вона функціонує. Ключовою проблемою століття стає феномен віртуальної залежності (virtual addiction disorder) сучасної людини. Входячи у віртуальний світ, вона стикається з новим інформаційним буттям, що дає змогу їй самореалізуватися в новій якості. Кіберпростір починає поглинати реальну дійсність, під його впливом людина втрачає свободу волі, стаючи мішенню для маніпуляції.

Інша проблема – «цифрова нерівність», соціальна нерівноправність, що детермінована не лише різницею в доступі до інформаційних та комунікаційних технологій або розривом між рівнем володіння навичками їх застосування, а й соціальною поляризацією, зумовленою нерівністю доходів, які отримують від використання цифрових технологій [1]. Сьогодні ми стаємо свідками формування нових рівнів диференціації соціуму – за навичками роботи в цифровому полі та ефективністю використання інформації в межах поставлених завдань.

Від рівня цифрової культури індивіда залежить його соціальний статус. Під впливом цифрової культури змінюється свідомість індивідів, трансформується їхня поведінка та світогляд. Цю особливість з успіхом використовують у сучасних гібридних війнах, сутність яких полягає у перерозподілі ролей суб'єктів політичного процесу на глобальному

або регіональному рівні за допомогою інформаційно-психологічного та економічного пресингу на супротивника.

У культурно-світоглядній сфері ключове місце в гібридній війні відводиться ЗМІ, вектор впливу яких за допомогою *fake news* («фейкових новин») спрямований на розмивання традиційних національних духовно-моральних цінностей. Переможцем стає держава чи коаліція, які зуміли нав'язати противникові властиве їм бачення картини світу, цінностей, інтересів і відповідне їх світогляду розуміння «справедливого» розподілу ресурсів. Цифрові технології дають можливість досягти переведення країни під зовнішнє управління при мінімальному рівні військового насильства шляхом концентрованого тиску у фінансово-економічній, інформаційно-психологічній сферах та використання кіберзброї. Стрімкий розвиток технологій детермінує перманентну трансформацію алгоритму та засобів ведення гібридної війни й забезпечує ефективність дій у варіативних умовах.

Стратегія гібридної війни передбачає: чітке формулювання сенсу та цілей війни; розкриття слабких і вразливих сторін у сфері забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки країни-противника; формування комплексу гібридних загроз з урахуванням місцевої специфіки для впливу на «вузькі» місця противника в політико-адміністративній, фінансово-економічній та культурно-світоглядній сферах, а також аналіз його очікуваної протидії; послідовний руйнівний вплив на ключові сфери управління країни-жертви; розгортання неоголошених військових дій, під час яких країна-агресор атакує державні структури та регулярну армію противника за допомогою місцевих бунтівників і сепаратистів, котрих підтримують зброєю та фінансами з-за кордону; висування ультимативних вимог повної капітуляції держави-жертви.

Важливою характеристикою гібридної війни стає *багатомірність* (гібридність), яка націлена на виснаження країни-жертви та передбачає широкий спектр дій щодо хаотизації всіх її життєво важливих сфер. Ця війна – переважно без окупації країни-жертви, руйнування її інфраструктури та масової загибелі населення. Її стратегія побудована на гнучкому поєднанні інформаційного, фінансового, економічного та дипломатичного тиску на супротивника, що дає змогу досягти кумулятивного системного ефекту. Без формального оголошення війни держава-агресор атакує структури державного управління, економіку, інформаційну та

культурно-світоглядну сферу, сили правопорядку та регулярну армію країни-мішені.

Регулярні збройні сили зазвичай починають діяти на завершальних етапах гібридної війни під приводом «гуманітарної інтервенції», проведення операції з примусу до миру. Прикладом є «кольорові революції», реалізовані на базі технологій «керованого хаосу», що призвели до зміни політичних режимів у низці країн арабського світу. У російсько-українських відносинах гібридна війна стала елементом нового виду міждержавного протистояння, заснованого на поєднанні стратегій «скрушення та змору» – використання комбінації військових операцій та інформаційного, економічного та дипломатичного впливу росії на Україну.

Іншою особливістю гібридної війни є *просторово-часовий фактор*: як правило, стратегія охоплює всю територію держави-мішені (просторовий чинник); її тривалість залежить від часу реалізації операції виснаження противника (тимчасовий фактор), що додає елемент невизначеності у ведення гібридних процесів.

Масштабний перехід на цифрові технології, використання штучного інтелекту відкрили можливості для атак проти кіберуразливих стратегічно важливих об'єктів інфраструктури, що провокують лавиноподібну хаотизацію ситуації в країні-мішені. Внаслідок кібератак перестають повноцінно функціонувати бортові комп'ютери літаків, танків, системи навігації кораблів, головки наведення високоточних ракет, а також системи супутникового зв'язку та навігації. На думку військових фахівців, величезні руйнівні наслідки використання кіберзброї в гібридній війні дають змогу вже сьогодні порівнювати масштаби її впливу на збройні сили, промисловість, транспорт та населення країни з результатами застосування ядерної зброї.

Висновки. Отже, у процесі дослідження осмислено антропологічну сутність цифрової культури як детермінатора структурних змін в інституційній системі суспільства та модератора формування нового соціального типу людини – людини цифрової культури – креативної, орієнтованої на цифровий формат сприйняття інформації та здатної адаптуватися до динамічної трансформації інформаційного поля. Обґрунтовано, що цифрові технології через систему зворотного зв'язку впливають як на саму людину, так і на соціум, у якому вона функціонує: трансформується свідомість індивіда,

змінюється його поведінка та світогляд. Соціальний статус члена соціуму стає функціонально залежним від рівня його цифрової культури.

Потужний біфуркаційний сплеск у розвитку цифрових технологій викликав антропологічну революцію в сучасному суспільстві. Перетворювальні процеси торкнулися всієї інституційної системи, що забезпечує централізоване управління процесом цифровізації на всіх рівнях (державному, регіональному) і передусім освіти. Удосконалюються стандарти щодо підготовки фахівців у сфері цифрових технологій, створюються освітні програми, орієнтовані на формування ключових компетенцій фахівців у цій галузі.

Показано, що перехід на цифровий формат не тільки сприяв істотному збільшенню обсягу інформації та розширив коло користувачів, а й породив певні проблеми в соціумі. Ключовими з них є: 1) феномен віртуальної залежності сучасної людини; 2) диференціація соціуму за навичками роботи в цифровому полі та ефективністю використання інформації в межах поставлених завдань (цифрова нерівність); 3) гібридні війни, сутність яких полягає в перерозподілі ролей суб'єктів політичного процесу на глобальному або регіональному рівні за допомогою інформаційно-психологічного та економічного пресингу на супротивника.

Література

1. Di Maggio P., Hargittai E. From the «Digital Divide» to «Digital Inequality»: Studying Internet use as penetration increases : Working Paper. Center for Arts and Cultural Policy Studies. Princeton University. Series 15. Summer 2001. 24 p.
2. Gere C. Digital culture. London : Reaction Books, 2009. 240 p.
3. Robertson D. S. The information revolution. *Communication Research*. 1990. Vol. 17. № 2. Pp. 235–254.
4. Toffler A. The Third Wave. New York : Random House Ink., 2015. 560 p.
5. Webster F. Theories of the Information Society. 4th edition. London; New York : Routledge, 2014. 416 p.

References

1. Di Maggio, P. Hargittai, E. (2001). From the «Digital Divide» to «Digital Inequality»: Studying Internet use as penetration increases Working Paper. Center for Arts and Cultural Policy Studies. Princeton University. Series 15. Summer 2001 [in English].
2. Gere, C. (2009). Digital culture. London: Reaction Books [in English].
3. Robertson, D. S. (1990). The information revolution. *Communication Research*, 17, (2), 235–254 [in English].
4. Toffler, A. (2015). The Third Wave. New York: Random House [in English].
5. Webster, F. Theories of the Information Society. 4th edition. London; New York: Routledge [in English].

Стаття надійшла до редакції 05.10.2022

Отримано після доопрацювання 07.11.2022

Прийнято до друку 14.11.2022